

DE KWETSBAARHEID VAN AFRIKA

**DIAGANA over een Afrikaanse gemeenschap tussen het koloniale ge-
heugen en het orale geheugen, een
nocidair kruisvat.**

de drempel van het derde millennium
eden vele Afrikaanse regio's het beeld van
n continent dat verscheurd wordt door
erne conflicten en burgeroorlogen. Al
na een decennium lang is dat het geval.
rbij de argumentatie en het politiek-
eologische discours van de strijdende
rtijen, refereert de manier waarop deze
erne conflicten zich binnen de sociolo-
che realiteit van elk land voordoen, aan
presentaties van sociaal-etnische aard. Ze
mt tot uiting in genocidaire neigingen.
verwijs hiermee naar wat de Libanese
rijver Amin Maalouf 'genocidaire identi-

teiten' heeft genoemd: elke gemeenschap of
etnische groep bestaat slechts via de negatie
van de ander (de buur die men niet gekozen
heeft, de vreemdeling, al wie lid is van een
andere volksgroep, die niet dezelfde cultu-
rele waarden of godsdienst deelt, die niet
van dezelfde streek is).

De Afrikaanse intellectuelen hebben vaak een
geëngageerde visie en houding aangenomen
ten aanzien van de geschiedenis van hun
continent, minder om de huidige ontsporin-
gen te begrijpen en te verklaren dan om ze
te rechtvaardigen. In die pogingen tot
rechtvaardiging neemt de kolonisatie een bij-
zondere plaats in. Door de politieke overheer-
sing en de diepgaande sociaal-economische
en culturele verschuivingen die zij veroor-
zaakt heeft, heeft de tijd de wonden van de
kolonisatie niet helemaal geheeld. Haar erfe-

nis blijft medeverantwoordelijk voor de
slechte ontwikkeling waaronder het conti-
nent nog steeds lijdt.

Armoede, hongersnood, burgeroorlogen,
genociden... maken het dagelijkse lot uit van
miljoenen Afrikanen. We weten dat er moge-
lijk een rechtstreeks verband is met de kolo-
nisatie. Het intellectuele en het semantische
discours zijn hiervan doordrongen. Het
slechte geweten van het westerse denken
moet het op dat punt afleggen tegen een
geschiedenis waarvan ze zich per volmacht
de verantwoordelijke erfgenaam voelt. Het
staat onder de westerse intelligentsia inder-
daad goed om deze manier van denken aan
te nemen, te reproduceren, zo niet door te
geven. Het is alsof de reactualisering van de
Geschiedenis moest dienen om het échec van
de politiek te rechtvaardigen en het slechte

MONSTRATIONS WHICH AIMS WERE TO TARGET DEPUTIES OF OPPOSITION PARTIES COMING TO CEREMONIES

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

bouw van een stad of de constructie van een landschap: alleen kun je dat niet. De goede uitkomst van het project valt mede te verklaren door het feit dat verschillende personen - Europeanen en Rwandezes - er bij betrokken zijn geraakt op een moment dat het voor hen belangrijk was. Vanuit hun persoonlijke geschiedenis was het op dat moment goed voor hen bij een dergelijk project betrokken te geraken. Ik spreek nu niet over de inhoud van *Rwanda 1994* maar over het werkproces.

Bij Groupov waren we er bijzonder gevoelig voor. De voorbije jaren

hebben we aan een *Waarheidstriptiek* gewerkt, die eindigde met *De moeder* van Brecht. De vraag naar de waarheid bleek nauw verbonden met de vraag of het menselijk lijden zin heeft. De vraag naar de waarheid wordt immers vooral gesteld wanneer men lijdt en slechts zelden wanneer het goed gaat. Groupov heeft ook een ondergrondse werking waarvan bijzonder weinig mensen op de hoogte zijn: de zogenaamde 'clairières', werk in de vrije natuur dat iets anders beoogt dan het maken van een voorstelling. De thema's die we daar aanraken, zijn de kindertijd, de dood, de natuur... Misschien verkla-

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

FORMANT CONFIRMED 48 RGF PARA CDO AND A FEW MEMBERS OF THE GENDARMERIE PARTICIPATED IN

ontwikkelingssector dit geweld, zij het
n misschien ongewild, eerder heeft ver-
erkt dan verholpen (door een afhankelijke
sitiesite tegenover de autoriteiten, de
spiegeling van etnische tegenstellingen in
t personeelsbestand,...). Hierdoor wordt
k het wereldwijde ontwikkelingsbeleid in
aag gesteld. En één enkele vaststelling in
e verband spreekt meteen boekdelen. Jaar-
ks wordt vanuit het zuiden voor zo'n slor-
ge 1200 à 1600 miljard dollar aan rijkdom
ar het noorden verstuurd (ten gevolge van
nuldendlast, zwakke marktpositie, kapitaal-
ucht en rechtstreekse uitbuiting). Daar
genover staat het luttele jaarlijkse bedrag
n 58 miljard dollar aan ontwikkelingshulp.
t behoeft verder geen uitleg dat Afrika
derworpen is aan de ijzeren wetten van
vrije markt. Duurzame, structurele ontwik-
ling is geen prioriteit. Voor dit aandeel in
t bestendigen van een achterstand in ont-

wikkeling, welke heeft bijgedragen tot de
sociaal-economische voorwaarden voor de
genocide, verontschuldigt vooralsnog nie-
mand zich. En zo wordt verzwegen dat ont-
wikkeling op de westerse agenda slechts
voorkomt in de mate dat dit noodzakelijk is
om de uitbuiting mogelijk te maken.

Een derde punt dat niet ter sprake komt, is
de toenemende globalisering van de armoe-
de. Alle democratische politici hebben de
mond vol van globalisering. Grenzen hebben
geen betekenis meer. Althans, voor wat
betreft de wereldeconomie. Instellingen als
de Wereld Handels Organisatie en allerlei
vrijhandelsakkoorden bevorderen de voor-
delige marktpositie van het Noorden. Dat
daarmee ook de ellende in het Zuiden steeds
schrijnender wordt, krijgt heel wat minder
aandacht. Ook hier zijn enkele cijfers het
meest verhelderend. Om de totale wereldbe-
volking te voorzien van onderwijs en gezond-

heidszorg, en de grootste ellende wereldwijd
volledig uit te roeien, volstaat een jaarlijks
bedrag van 80 miljard dollar. Dat is amper
0,35% van het jaarlijks inkomen van de rijke
landen. Aan de andere kant zien we dat de
200 rijkste mensen op deze wereld samen
meer bezitten dan die arme landen welke
samen 41% van de wereldbevolking verte-
genwoordigen, dat in Japan jaarlijks 35
miljard dollar wordt gespendeerd aan festivi-
teiten voor managers, dat in Europa jaar-
lijks voor 105 miljard dollar aan alcohol wordt
genuttigd, dat de drughandel jaarlijks 400
miljard dollar opbrengt, dat er jaarlijks voor
780 miljard dollar wordt bewapend, en dat
er een jaarlijks bedrag van 1000 miljard dollar
wordt neergeteld voor reclame en marketing.
Deze gegevens tonen aan dat de nefaste ver-
houdingen tussen rijk en arm, tussen Noord
en Zuid, een constante blijven in de huidige,
neoliberale wereldorde. Het jaarlijks uitge-

geweten van de intellectuelen te sussen. Alsof het, door de weigering of verwerping van elke vorm van reflectie die in de eerste plaats op zichzelf is gericht, een vlucht naar voren is.

Het gaat er me niet om de wrede realiteit van de koloniale geschiedenis te ontkennen, noch haar gevolgen voor het geheugen van de volkeren en de huidige staat van het continent te minimaliseren. Het gaat er me wel om verder te denken dan de exogene oorzakelijkheid, en tot een zelfreflectie over te gaan, die op de fundamenteën van de Afrikaanse samenlevingen zelf gericht is. Bevat ten de structuur en de reproductiemechanismen van deze samenlevingen en de wijze waarop zij in relatie staan tot het geheugen, elementen die uit zichzelf genocidaire

neigingen en ontsporingen kunnen inhouden?

Een weerkerend fenomeen vandaag de dag is de instrumentalisering van de sociale structuren die het fundament zijn van de werking, de organisatie en de filosofie van de Afrikaanse samenlevingen. Samen met de opkomst van de democratie wordt die instrumentalisering een gangbare praktijk in het politieke leven van de Afrikaanse staten.

In verschillende Afrikaanse landen blijkt zij uit de vaak conflictueuze en gewelddadige manier waarop belangengroepen wedijveren om de controle op de inkomstenbronnen. Zij uit zich in het etnisch-politieke discours dat de plaatselijke gemeenschappen voeren. Zij situeert zich op het niveau van de politiek-sociale verhoudingen tussen de zogenaamd

moderne elites, maar ook op het niveau van de zogenaamd traditionele gemeenschappen die georganiseerd zijn op een sociaal-etnische basis en het fundament vormen van de Afrikaanse naties. De instrumentalisering is de vertaling van het échec, van het gebrek aan ideeën en ideologieën, van de armoede van het politieke discours. Zij onthult voor de kwetsbaarheid van de Afrikaanse samenlevingen.

Eén van de fundamenteën van de Afrikaanse samenlevingen is inderdaad de etnische of tribale gemeenschap, die aan de basis ligt van het individu. De gemeenschap is het voetstuk van het collectieve geheugen. Het geheugen van een gemeenschappelijk verleden ligt op zijn beurt aan de basis van de gemeenschap zelf. Daarom, en volgens de logica van haar eigen voortbestaan, is elk

AND BELGIAN SOLDIERS. THEY HOPED TO PROVOKE THE RPF BN TO ENGAGE (BEING FIRED UPON) TH

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA

ren ook die intense ervaringen waarom de genocide onze aandacht heeft getrokken.

Op een dag begon de televisie over Rwanda te praten. Naarmate de weken vorderden, ben ik me erg opstandig gaan voelen: niet alleen tegen het gebeuren zelf, dat op het eind kwam van een eeuw die al zoveel dergelijke genociden gekend had, maar ook tegen, zeg maar, 'de dramaturgie' van het gebeuren op de televisie, de manier waarop de mensen gevraagd werd om dit gebeuren te 'lezen'. Op dat moment wisten we er niet veel van. Bovendien werd op televisie ook

gelogen. De enige bedoeling van de Franse interventie bijvoorbeeld zou humanitair geweest zijn. Vanuit dat dubbele gevoel van opstandigheid begonnen zich dingen af te tekenen. Ten slotte zei ik: 'Wat telt, zijn de doden.' De doden hebben ons een opdracht gegeven. Of het om 800.000, een miljoen, meer dan een miljoen mensen gaat: ze hadden geen gezicht, geen naam, geen graf, geen begrafenis. Dat symbolische eerherstel vind ik belangrijk. Het gaf de aanzet tot al wat volgde, tot de vorm die we gehanteerd hebben en het verhaal dat we verteld hebben. We hebben 'de doden' ook >>

DA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

DEMONSTRATIONS IN PLAIN CLOTHES. ALSO AT LEAST ONE MINISTER OF THE MRND AND THE SOUS-PREFECT O

geven VN-rapport over de menselijke ontwikkeling wereldwijd laat zien hoe de kloof tussen rijk en arm steeds dieper wordt. Voor het aandeel in een wereldoverheersend economisch beleid dat armoede schept en in stand houdt, verontschuldigt zich vooralsnog niemand.

Annan, Clinton en Verhofstadt steken de hand in eigen boezem voor hun tekortkomingen in het voorkomen en beëindigen van de genocide, maar niet aangaande de politiek-economische mechanismen die de slachtpartij mee mogelijk hebben gemaakt. Schuld bekennen betekent namelijk dat men zich engageert tot een gecorrigeerde houding in de toekomst. En al deze verzwegen feiten tonen aan dat de Rwandese genocide past in een verhoudingslogica die gericht is op controle en winst, en die men op geen enkele manier wenst te doorbreken. Des te duidelijker wordt dit wanneer we zien welke poli-

tiek de VS en België op dit moment ten aanzien van Centraal-Afrika voeren.

DE POËTISCHE UITROEIINGSDROOM

Sinds augustus 1998 woedt in de Democratische Republiek Congo een hevige oorlog. De VN heeft het conflict veroordeeld als een buitenlandse agressie: buurlanden Rwanda en Oeganda zijn het land binnengevallen, met de onmiskenbare bedoeling het regime van president Kabila omver te werpen en grote delen van het grondgebied te bezetten. De op 9 april goedgekeurde resolutie 1234 van de VN-Veiligheidsraad gebiedt dan ook de niet uitgenodigde troepen om Congo te verlaten. Maar tot op heden blijven Rwanda en Oeganda militair aanwezig, en duurt het oorlogsgeweld onverminderd verder. De aanvallende partijen kunnen rekenen op de steun van de VS en België, hoewel laatstgenoemde het spel als naar gewoonte wat diplomatieker

aanpakt.

De strijd om Congo heeft ondertussen al naar schatting 1.900.000 burgers het leven gekost. Een menselijke kostprijs die het dubbele bedraagt van het aantal genocide-slachtoffers in Rwanda. De Congolese autoriteiten beschuldigen de VS en België van medeplichtigheid aan volkerenmoord. Terecht of niet? Per definitie is hier geen sprake van genocide. De Congolese bevolking wordt niet systematisch uitgeroeid omwille van nationaliteit, ras, etnie of geloof. Maar een blik op de politieke positie die de VS en België in het conflict innemen, leert dat in zeker opzicht geen van beide vrij te pleiten is van genocidaire karaktertrekken. Sartre schreef al dat genocide de poëtische droom is van de kolonist, die hij alleen omwille van zijn economische afhankelijkheid van de inlander niet tot vervulling brengt. Eind 1996 begint in het oosten van het toen

gemeenschap het aan zichzelf verplicht laagster te zijn van haar eigen verleden, in haar eigen geschiedenis. Ze heeft er zich helemaal naar gezet, zowel in haar structuren als in de formulering van een gemeenschappelijke lotsbestemming, naar dewelke de groep collectief moet streven.

In de Afrikaanse samenlevingen wordt het geheugen als mechanisme van bewaring en productie, van herlezing en reactualisering van het verleden in de eerste plaats door het gesproken woord geschraagd.

In de geschreven taal verleent, waar nodig en anderhand, de mogelijkheid tot distantiëring. Het kan leiden tot een kritische blik en soms zelfs tot inventarisering van het verleden. De oraliteit daarentegen draagt de kiemen van haar kwetsbaarheid en sterfelijkheid in zich; in functie van haar voortbestaan en duurzaamheid, legt zij een taalgebruik en een denkstructuur op die in de eerste plaats

gefundeerd zijn op beelden en symbolen, op evocatie en vertelling, op emotionele lading. De relatie tot het verleden krijgt er een mythisch karakter door. De mythe biedt als voornaamste voordeel dat zij bewaard en onderhouden wordt om zelf doorgegeven te worden aan toekomstige generaties. De mogelijkheid tot kritische afstand tegenover het eigen verleden wordt bovendien sterk tegengehouden door de zwakte van het individu. Elk individu is herleidbaar tot de groep, tot de gemeenschap.

De herinnering die op het gesproken woord steunt, wordt door heel de gemeenschap gedragen. De herinnering wordt mythisch woord. In haar geheugenfunctie gaat de mythe selectief te werk. Ze fixeert en mumificeert het verleden in het heden. Terzelfder tijd worden de gemeenschapsvormende kwaliteiten overdreven gevaloriseerd en tot de belangrijkste sociale waarden verheven. En

daar situeert zich de kwetsbaarheid van de Afrikaanse gemeenschappen: het behoud van de identiteit gebeurt via haar eigen overdreven valorisering, wat makkelijk leidt tot de negatie van de ander als etnisch, tribaal of regionaal vreemde groep.

Het collectieve geheugen onthoudt slechts die elementen die de groep in een defensieve positie plaatsen tegenover de anderen, en kent hen een overdreven dimensie toe. Op die manier blijkt het potentiële risico van genocidaire neiging aanwezig in de meeste Afrikaanse maatschappijen die geconfronteerd worden met armoedeproblemen en de banalisering van geweld.

Vertaling:

Clara van den Broek & Peter Anthonissen.

DEMONSTRATORS AND PROVOKE A CIVIL WAR. DEPUTIES WERE TO BE ASSASSINATED UPON ENTRY OR EXIT FROM

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

ontmoet, zij die de genocide als bij wonder overleefd hebben, zij die hadden moeten sterven zoals Yolande Mukagasana. Yolande schrijft boeken, ze ontplooit, met de beperkte middelen die ze tot haar beschikking heeft, een enorme activiteit om de wereld toe te spreken. Ze wil niet alleen dat de mensen weten wat er gebeurd is, ze wil ook weten waarom. Het symbolische eerherstel van de doden heeft enkel nut als ook de levenden er bij gebaat zijn. Daarom moet de waaromvraag gesteld worden. Het 'waarom' is essentieel voor de voorstelling. In feite is de voorstelling opgebouwd rond een zeer

oud verhaal, dat we zowel bij de Grieken als in het Nô-theater aantreffen: de doden komen de levenden verstoren. Hoe kunnen de doden ons vandaag de dag beter verstoren dan via het communicatienetwerk?

JEAN-MARIE PIEMME: Ik heb het werk niet opgestart, ik ben er gaandeweg bij betrokken geraakt. Ik zag er voor mezelf een geweldige gelegenheid in om te begrijpen. Over het algemeen schrijf ik niet omdat ik weet en wil overdragen wat ik weet. Ik schrijf om te

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

RWANDA 1994

IGALI WERE IN THE DEMONSTRATION. RGF AND INTERHAMWE PROVIDED RADIO COMMUNICATIONS. 4. INFORMANT

alige Zaïre de opmars van een militaire alternantie onder leiding van Laurent Kabila. Deze snelle en succesvolle bevrijdingsstrijd geniet de volle steun van de VS. De aanhoudende vluchtelingen crisis in de oostelijke provincies van het desastreuze Mobutu-regime betekenen een zorgwekkende destabilisatie in de centraal-Afrikaanse regio. Een rapport uit 1996 van het Strategic Studies Institute van het Pentagon maakt onomwonden duidelijk waarom de VS dit niet langer kunnen dulden: onder de reuzen van Afrika is er niet een zo belangrijk als Zaïre. Het heeft grote reserves aan kobalt, industriële diamant, koper en belangrijke voorraden zink, tin, mangaan, niobium en tantalum. Langs de kust er ook petroleum, steenkool, en een mens landbouw- en hydro-elektrisch potentieel.'

Maar Kabila gaat te ver. In amper zeven maanden tijd stoot hij door tot helemaal in

Kinshasa, drijft Mobutu op de vlucht en neemt diens plaats op de presidentiële stoel in. Hij installeert een nationalistisch georiënteerde regering, boekt opmerkelijke resultaten, en onderwerpt iedereen die geïnteresseerd is in de Congolese bodemschatten aan spelregels die in eerste instantie de Congolese bevolking ten goede moeten komen. De oorlog om Kabila ten val te brengen, staat daarom reeds van bij zijn machtsovername op de militaire VS-agenda. Welk scenario men daarbij voor ogen houdt, staat reeds genoteerd in het Pentagon-rapport van 1996: 'In het verleden was Zaïres stabiliteit en eenheid het belangrijkste voor de Amerikaanse regering. Deze aanpak zou wel eens volledig failliet kunnen blijken. Het ondersteunen van een afgescheiden provincie of regio zou een buitengewoon riskante politiek zijn, die tot burgeroorlog kan leiden. Maar als het alternatief bestaat uit het verder

wegzinken in anarchie, zouden de VS zich gedwongen kunnen zien de teerlingen te werpen en te kiezen voor de riskante weg.' Het is precies deze optie die vandaag wordt gerealiseerd, hetgeen nog eens bevestigd wordt in een document dat in juni 1999 in de Amerikaanse senaat werd besproken: 'Zolang het machtsvacuüm in Congo aansleept, zullen andere landen rechtstreeks tussenkomen of zullen ze gewapende opstanden steunen om hun eigen belangen te vrijwaren... De oplossing is het herstel van de staat in Congo. Dat herstel kan er nooit komen zolang Kabila geen gesprekken aanknoopt met de rebellen, de politieke partijen en de civiele maatschappij, met het oog op het bereiken van een akkoord over de manier waarop Congo kan heropgebouwd worden of, indien nodig, over een manier om Congo te verdelen... Hoe goed de bedoelingen ook zijn, een interventie voor de opdeling van het Afrikaanse